

Lesknáčekovití brouci (Coleoptera: Brachypteridae, Nitidulidae) Chráněné krajinné oblasti Orlické hory

Josef Jelínek

Entomologické oddělení, Národní muzeum, Praha

Lesknáčekovité brouky Orlických hor a Podorlicka zpracoval MAREK (1977), který z této oblasti uvádí celkem 77 druhů, t.j. 63% dnes známé fauny Čech (JELÍNEK 1993). Většina údajů v této práci však pochází z velmi široce vymezeného podhůří Orlických hor a jen 28 druhů je uváděno z území dnešní CHKO Orlické hory, převážně z okolí Rokytnice v O.h. Tento nepoměr má příčiny jak subjektivní (menší sběrná aktivita ve vlastních Orlických horách), tak objektivní (výrazný pokles druhové diverzity se stoupající nadmořskou výškou, zejména u anthofágních druhů podčeledi Meligethinae).

Na uvedenou práci navázal inventarizační průzkum některých skupin hmyzu, prováděný pracovníky entomologického oddělení Národního muzea s podporou Správy CHKO Orlické hory v letech 1994 - 1996. Několik dalších údajů bylo získáno i determinací materiálu pro muzea a sběratele v ČR. Díky tomuto výzkumu se počet druhů, známých z území CHKO Orlické hory zvýšil na 43, výskyt několika dalších druhů je možno předpokládat.

Materiál a metodika

Materiál lesknáčekovitých byl sbírán pod korou stromů, v plodnicích hub, sklepáváním odumřelých větví a do pastí s kynutým těstem. Anthofágní druhy byly sbírány smykem nebo oklepáváním kvetoucích rostlin. Výsledky sběrů byly předkládány Správě CHKO v každoročních závěrečných zprávách. Dokladový materiál, pokud není uvedeno jinak, je uložen v entomologickém oddělení Národního muzea.

V následujícím přehledu zjištěných druhů jsou rody uvedeny v systematickém pořadí, druhy v rámci rodů abecedně. Synonyma jsou uváděna jen v případech, kdy byla použita v MARKOVĚ (1977) práci. V práci jsou použity následující zkratky:

MHK - Muzeum východních Čech, Hradec Králové, MMB - Moravské muzeum, Brno, OH - CHKO Orlické hory

Bionomie a ekologie

Podle potravních nároků můžeme naše lesknáčkovité brouky rozdělit do tří základních skupin:

1) Anthofágní druhy, které se v larválním i dospělém stadiu vyvíjejí v květech rostlin, kde se živí převážně pylem. Sem patří všechny druhy čeledi Brachypteridae a podčel. Meligethinae (Nitidulidae). Tyto druhy jsou v larválním stadiu mono- či oligofágní, zatím co imaga se zejména v časném jaře (úživný žír) a v letních měsících mohou vyskytovat na nejrůznějších kvetoucích rostlinách. Z tohoto hlediska je nutno posuzovat údaje o živých rostlinách, které uvádí Marek (1977). Většina těchto druhů je vázána na stanoviště v nižších polohách (např. *Meligethes morosus*, *M. hemorrhoidalis*, *M. nigrescens*), nebo se jedná o druhy s širokou ekologickou valencí.

2) Mykofágní druhy, které se vyvíjejí v plodnicích vyšších, zejména dřevokazných hub. Do této kategorie patří druhy rodů *Pocadius* a *Cychramus* a několik druhů rodu *Epuraea*. Za charakteristické druh bukového vegetačního stupně lze považovat *Epuraea variegata* a oba druhy rodu *Cychramus*.

3) Saprofágní druhy, které se vyvíjejí v různých kvasících, hnilých či plesnivějících organických substrátech. Potravní preference jednotlivých druhů této skupiny se značně liší. Druhy, žijící na zkvašené míze poraněných stromů či pod korou mohou být zřejmě vektory tracheomykóz různých dřevin (JELÍNEK, 1990). Některé druhy rodů *Epuraea*, *Glischrochilus* a *Pityophagus* bývají v literatuře uváděny jako predátoři kůrovců, toto tvrzení však dosud nebylo přesvědčivě doloženo. Nečetná exaktní pozorování nasvědčují, že se jedná o primárně saprofágní druhy, které snad jen za určitých okolností mohou vystupovat jako fakultativní predátoři vajíček a mladších larválních stadií kůrovců. Zvláštní případ v rámci této kategorie představují adventivní druhy, v nedávné době aklimatizované na území ČR. Z nich byli v OH zjištěni *Carpophilus pilosellus* a *Glischrochilus quadrisignatus*. Za charakteristické druhy bukového vegetačního stupně lze považovat druhy *Epuraea terminalis*, *Glischrochilus quadripunctatus* a *Ipidia binotata*. Pro přirozené horské smrčiny i smrkové monokultury v horských polohách jsou charakteristické *Epuraea boreella*, *E. pygmaea*, *E. thoracica* a *Glischrochilus quadripunctatus*.

Další druhy se vyskytují častěji na jehličnanech i v nižších polohách: *Epuraea angustula*, *E. marseuli*, *E. rufomarginata* a *Pityophagus ferrugineus*.

Uvedené tři skupiny nelze vždy striktně oddělit. I u saprofágních druhů představují houby (plísňe, kvasinky, mycelia vyšších hub) podstatnou složku potravy a imaga některých myko- či saprofágních druhů se rovněž pravidelně vyskytují v květech různých rostlin (*Epuraea aestiva*, *E. longula*, *E. pallescens*, *Cychramus luteus*).

Přehled zjištěných druhů

BRACHYPTERIDAE (=Kateretidae, Nitidulidae Cateretinae)

Kateretes pedicullarius (Linnaeus)

Hojný druh, do nížin do hor na mokřích loukách. Vývoj v květech ostřic (*Carex* spp.), imaga v létě často v květech, zejména na *Filipendula ulmaria*. OH: Rokytnice v Orl. h. (MAREK, 1977), Bukačka (Mikát lgt., MHK), Trčkov, Antoniino údolí.

Heterhelus scutellaris (Heer)

Hojný druh všude, kde se vyskytuje jeho hostitelská rostlina, *Sambucus racemosa*. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Nebeská Rybná.

Heterhelus solani (Heer)

Vzácnější než předešlý, hojnější v podhorských a horských polohách. Vývoj v květech *Sambucus racemosa*, imaga v létě zpravidla v květech *Filipendula ulmaria*. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Antoniino údolí.

Brachypterus urticae (Fabricius)

Velmi hojný druh na celém území ČR, často i na anthropicky ovlivněných stanovištích. Vývoj v květech *Urtica dioica*. OH: Bukačka, Trčkov, Orlické Záhoří, Podlesí, Neratov, Říčky.

NITIDULIDAE

Carpophilinae

Carpophilus pilosellus Motschulsky

Adventivní kosmopolitní druh původem z Orientální oblasti, v posledních 20 letech aklimatizovaný na celém území ČR (BILÝ et JELÍNEK, 1983). Hlavně na anthropogenních stanovištích (komposty, rostlinný odpad). OH: Rzy.

Epuraea aestiva (Linnaeus) (=depressa Illiger)

Velmi hojný druh v celé zóně listnatých lesů. Vývoj v hnízdech čmeláků a drobných savců, zřejmě i na jiných plesnivějících substrátech, imaga zpravidla na květech. OH: Olešnice v Orl.h. - Vápenka, Bukačka, Trčkov.

Epuraea angustula Sturm

Pravidelně se vyskytuje v chodbách kůrovců v horských smrčínách, vzácněji i v nižších polohách a na listnáčích. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977)

Epuraea biguttata (Thunberg)

Nehojný druh, častější v listnatých lesích podhorských poloh. Bionomie zřejmě podobná jako u příbuzné *E.unicolor*. OH: Velká Deštná, Kačerov.

Epuraea boreella (Zetterstedt)

Charakteristický boreomontánní druh horských smrčín, pod korou a na pokáceném dřevě, někdy v chodbách kůrovců. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977): Velká Deštná

Epuraea longula Erichson

Nehojný druh v celé zóně listnatých lesů. Pod korou stromů, imaga často na květech. OH: Bukačka.

Epuraea marseuli Reitter (=pusilla Illiger)

Hojný druh na celém území ČR na jehličnanech. Pod korou a na pokáceném dřevě, často v chodbách kůrovců. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Velká Deštná, Kačerov.

Epuraea neglecta (Heer)

Nepříliš hojný druh v listnatých lesích bukového i dubového vegetačního stupně. Na kvasící míze a plodnicích dřevokazných hub. OH: Antoniino údolí.

Epuraea pallescens (Stephens) (= abietina J. Sahlberg, florea Erichson)

Hojný druh v celé zóně listnatých lesů. Vývoj pod korou listnatých stromů, imaga pravidelně na květech. OH: Sedloňovský vrch.

Epuraea pygmaea (Gyllenhal)

Poměrně hojný druh, charakteristický pro horské smrčiny, vzácněji na jehličnanech i v nižších polohách. Pod korou a na pokáceném dřevě, často v chodbách kůrovců. OH: Velká Deštná.

Epuraea rufomarginata (Stephens)

Nehojný saprofágní druh, především v jehličnatých, řidčeji i listnatých lesích pod kůrou, někdy v chodbách kůrovců. OH: Sedloňovský vrch.

Epuraea terminalis Mannerheim

Charakteristický druh lesů bukového vegetačního stupně, zvláště v horských polohách. Pod korou, na kvasící míze a pokáceném dřevě. OH: Pěčín (MAREK, 1977), Bukačka (Mikát Igt., MHK), Sedloňovský vrch, Antoniino údolí.

Epuraea thoracica Tournier

Vzácný boreomontánní druh charakteristický pro horské smrčiny. Pod korou, často v chodbách kůrovců. OH: Sedloňovský vrch.

Epuraea unicolor (Olivier) (=x-rubrum J. Sahlberg)

Nejhojnější druh rodu v celé zóně listnatých lesů. Na kvasící míze, pod korou i na jiných hniјících substrátech. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Kačerov.

Epuraea variegata (Herbst)

Charakteristický druh lesů bukového vegetačního stupně. Mykofágní, vývoj v plodnicích chorošů, zejména *Fomes fomentarius*. OH: Bukačka, Orlické Záhoří, Kačerov.

Cryptarchinae

Glischorilus hortensis (Fourcroy)

Charakteristický a poměrně hojný druh listnatých lesů nižších a středních poloh. Na kvasící míze i jiných hniјících substrátech. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Kačerov.

Glischrochilus quadripunctatus (Linnaeus)

Hojný druh v lesích bukového i smrkového stupně. Pod korou na různých myceliích, snad i fakultativní predátor kůrovců. Audisio (1993) jej uvádí jako typický druh smrčiny, v ČR je však poměrně častý i na buku. OH: Rokytnice v Orl.h., Orlické Záhoří (MAREK, 1977), Deštná v Orl.h., Velká Deštná (Igt. a coll. Doležal), Říčky, Kačerov.

Glischrochilus quadrisignatus (Say)

Adventivní saprofágní druh původem ze Sev. Ameriky, od padesátých let velmi hojný na celém území ČR, zvláště v kulturní krajině mimo velké lesní komplexy (JELÍNEK, 1984). OH: Pěčín-Soutok (lgt. a coll. J. Hájek).

Pityophagus ferrugineus (Linnaeus)

Poměrně hojný v jehličnatých lesích na celém území ČR. Pod korou, na pokáceném dřevě, v chodbách kůrovců, často nacházen v lapačích kůrovců. Primárně saprofágní, snad fakultativní predátor kůrovců. OH: Rokytnice v Orl.h., Orlické Záhoří (MAREK, 1977).

Nitidulinae

Omosita discoidea (Fabricius)

Hojný saprofágní druh v nižších a středních polohách. Nejčastěji na zdechlinách, ale i na hnijících rostlinných zbytcích a houbách. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977).

Ipidia binotata Reitter (=quadrimaculata Quensel)

Vzácný a lokální druh, indikátor přirozených porostů bukového vegetačního stupně. Mykosaprofág, na myceliích v tlejícím dřevě a pod korou zejména buků a jedlí, řidčeji (náhodně?) i na smrku. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Bukačka.

Soronia grisea (Linnaeus)

Poměrně hojný druh listnatých lesů, zvláště ve středních a nižších polohách. Vývoj v kvasící míze poraněných stromů. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977).

Amphotis marginata (Fabricius)

Poměrně častý v nižších a středních polohách. Larvy saprofágní pod korou listnatých stromů, imago myrmekofilní, pod korou stromů v blízkosti kolonií mravenců rodu *Lasius*. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977).

Pocadius ferrugineus (Fabricius)

Hojný druh v celé zóně listnatých lesů. Mykofágní druh, vyvíjející se v plodnicích pýchavek, imaga příležitostně i na jiných houbách. OH: Rokytnice v Orl.h., Orlické Záhoří (MAREK, 1977), Bukačka, Zemská brána.

Cychramus luteus (Fabricius)

V Čechách jen lokálně v zachovalých listnatých lesích, v Orlických horách a podhůří poměrně hojný (MAREK, 1977). Larvy se vyvíjejí v plodnicích měkkých dřevokazných hub, imaga pravidelně na květech, OH nejčastěji na *Aruncus silvestris*. OH: Rokytnice v Orl.h., Orlické Záhoří (MAREK, 1977), Antoiino údolí, Bartošovice, Zemská brána.

Cychramus variegatus (Herbst)

V Čechách velmi vzácný a lokální druh, indikátor přirozených lesních porostů zejména bukového stupně. Vývoj v plodnicích václavky (*Armillariella mellea*), imaga i na suchých větvích, zřídka na květech. Orlické hory představují zřejmě významné refugium tohoto druhu v Čechách. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Pěčín-Soutok.

Meligethinae

Meligethes aeneus (Fabricius)

Nejhojnější druh celé čeledi na celém území ČR. Vývoj v květech různých brukvovitých rostlin. Významný škůdce řepky. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Antoniino údolí, Zemská brána.

Meligethes atratus (Olivier)

Nehojný a spíše lokální druh. Vývoj v květech růží. V OH dosud jen Bukačka, kde se prokazatelně vyvíjí v květech *Rosa pendulina*.

Meligethes coeruleovirens Förster

Vzácný a lokální druh, vyskytující se na vlhkých loukách a prameništích. Vývoj zřejmě v květech některých řeřišnic (*Cardamine* spp.). OH: Antoniino údolí.

Meligethes coracinus Sturm

Hojný druh na celém území ČR. Vývoj v květech různých brukvovitých. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977),

Meligethes czwalinai Reitter

Monofágní druh na květech *Lunaria rediviva*. Suťové lesy a údolí lesních potoků, zřejmě všude, kde se vyskytuje živná rostlina. Někdy společně s podobným *M. viridescens*. OH: Antoniino údolí, mimo hranice CHKO Slatina nad Zdobnicí.

Meligethes denticulatus (Heer)

Hojný druh v celé zóně listnatých lesů. Vývoj v květech maliníku a snad i jiných druhů rodu *Robus*. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977), Antoniino údolí.

Meligethes haemorrhoidalis Förster

V nižších a středních polohách, vývoj v květech *Lamium album*. V literatuře uváděn jako vzácný až velmi vzácný druh, v Čechách však je poměrně hojný. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977).

Meligethes morosus Erichson

V nižších a středních polohách hojný. Vývoj v květech *Lamium album* a *L. maculatum* snad i *Galeobdolon luteum*. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977),

Meligethes nigrascens Stephens

V nižších a středních polohách velmi hojný druh, zvláště na sušších a teplejších stanovištích. Vývoj v květech různých vikvovitých, především *trifolium repens*. OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977).

Meligethes pedicularius (Gyllenhal) (=viduatus Sturm)

Velmi hojný druh v nižších a středních polohách. Vývoj v květech konopí (*Galeopsis* spp.). OH: Rokytnice v Orl.h. (MAREK, 1977).

Meligethes subaeneus Sturm

Poměrně hojný druh. U nás nejčastěji v nižších a středních polohách v lesích na skalních výchozech, sušších okrajích cest apod., kde se vyskytuje jeho hlavní hostitelská rostlina *Cardaminopsis arenosa*. AUDISIO (1993) uvádí jako živé rostliny i jiné brukvovité (*Arabis* spp., *Cardamine* spp.). OH: Klečkov.

Meligethes symphyti (Heer)

V nižších a středních polohách hojný zejména na vlhčích místech, všude kde se vyskytuje jeho živná rostlina, *Symphytum officinale*. OH: Rokytnice v Orł.h. (MAREK, 1977), Orlické Záhoří, Podlesí, Neratov, Antoniino údolí.

Meligethes viridescens (Fabricius)

Na celém území, zvláště hojný v podhorských polohách, kde může být i škůdcem řepky. Vývoj v květech různých brukvovitých. OH: Rokytnice v Orł.h. (MAREK, 1977), Trčkov.

Závěr

Na území CHKO Orlické hory byly zjištěny 43 druhy brouků čeledí Brachypteridae a Nitidulidae. Zatím co řada druhů, zejména anthofágních příslušníků čel. Brachypteridae a podčel. Meligethinae zůstává omezena na nižší polohy po obou stranách hřebene Orlických hor, na vlastním hřebeni převažují spíše saprofágní a mykofágní lesní druhy, vázané jednak na zbytky původních bukových porostů, jednak na rozsáhlé horské smrčiny. Posledně jmenované druhy nepochybně rozšířily svůj původní areál v Orlických horách v souvislosti s přeměnou původních přirozených porostů na smrkové monokultury. Z ochrannářského hlediska jsou pozoruhodné zejména druhy *Ipidia binotata* a *Cychramus variegatus*, které představují významné relikty původních bukojedlových lesů a *Epuraea thoracica* jako vzácný boreomontánní prvek původních horských smrčín. Cenný je rovněž výskyt lokálního druhu *Meligethes czwalinai*, vázaného na výskyt měsíčnice vytrvalé (*Lunaria rediviva*).

Literatura

- AUDISIO P., 1993: Coleoptera Nitidulidae - Kateretidae. Fauna d'Italia, vol. 32. Calderini, Bologna, xvi+971 pp.
- BÍLÝ S. JELÍNEK J., 1983: Faunistic records from Czechoslovakia. Coleoptera. Acta Entomol. Bohemoslov. 80: 149 - 190.
- JELÍNEK J., 1984: *Glischrochilus quadrisignatus*, an overlooked species in Czechoslovakia. Acta Entomol. Bohemoslov. 81: 70 - 72.
- JELÍNEK J., 1990: Lesknáčkovití (Nitidulidae) jako potenciální vektory -tracheomykoz v Československu. Zprav. Zpč. Pob. ČSE v Plzni, Suppl. no. 4: 17 - 19.
- JELÍNEK J., 1993: Kateretidae, Nitidulidae: 94 -96. In Jelínek J. (ed.): Check-list of Czechoslovak Insects 4 (Coleoptera). Folia Heyrovskyana, Suppl. I, 172 pp.
- MAREK O., 1977: 9.6 Malinovníkovití a lesknáčkovití brouci: 505 - 524. In Roček Z. (ed.): Příroda Orlických hor a Podorlicka. SZN, Praha, 660 pp.